

# Kamińska, Janina

---

"O wychowaniu młodzieży płci żeńskiej przez Fenelona arcybiskupa kamerackiego. Dzieło po wielu wydaniach, na nowo roku 1818 w Paryżu przedrukowane, a przez Modesta Watta Kosickiego filozofii doktora na język polski przełożone z portretem Autora", pod red. Kaliny (...)

---

Rozprawy z Dziejów Oświaty 48, 215-219

---

2011

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

***O wychowaniu młodzieży płci żeńskiej przez Fenelona arcybiskupa kamerackiego. Dzieło po wielu wydaniach, na nowo roku 1818 w Paryżu przedrukowane, a przez Modesta Watta Kosickiego filozofii doktora na język polski przełożone z portretem Autora, nakładem i drukiem Fr. Świerczewskiego, Warszawa–Suwałki 1823, red. nauk. Kalina Bartnicka, wstęp i oprac. Katarzyna Buczek, Akademia Humanistyczna im. A. Gieyszтора, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Pułtusk 2009, ss. 273.***

W 2009 roku, pod redakcją naukową Kaliny Bartnickiej, ukazała się praca Franciszka Fenelona (1651–1715) *O wychowaniu młodzieży płci żeńskiej*, którą przygotowała do druku Katarzyna Buczek. Wydanie tego źródła należy przyjąć z zadowoleniem, gdyż praca ta od dawna czekała na swoją kolejną edycję. Do tej pory pierwsze i jedyne polskie wydanie ukazało się w 1823 r., a wiedza o Fenelonie i jego stanowisku na temat wychowania dziewcząt jest rozproszona – znana przede wszystkim z podręczników historii wychowa-

nia<sup>1</sup> i z kilku wzmianek w monografiach<sup>2</sup>. Warto jednak odkryć tę pracę na nowo, sięgając do źródła.

Franciszek Fenelon (François de Salignac de la Monthe) przeszedł do historii nie tylko jako francuski kaznodzieja, arcybiskup kameracki i członek Akademii Francuskiej (Académie Française), ale przede wszystkim jako autor ważnych prac, które znalazły swoje miejsce w literaturze światowej. Jedną z pierwszych była właśnie praca o wychowaniu dziewcząt: *De l'éducation des filles*, wydana po raz pierwszy w 1687 r. Jak podaje Ka-

<sup>1</sup> Artykuł o edukacji dziewcząt, w tym o stanowisku Fenelona, w podręcznikach historii wychowania opublikowała Agnieszka Wałęga, *Obraz edukacji dziewcząt w polskich podręcznikach historii wychowania drugiej połowy XIX i początków XX wieku*, [w] *Szkola polska od średniowiecza do XX wieku. Między tradycją a innowacją*, red. I. Szybiak, A. Fijałkowski i J. Kamińska, przy współpr. K. Buczek, Warszawa 2010, s. 278–295. Stanisław Litak w swym podręczniku do historii wychowania umieścił podrozdział: *Fenelon. Problem wychowania dziewcząt*. Zob. S. Litak, *Historia wychowania do Wielkiej Rewolucji Francuskiej*, Kraków 2004, s. 184–185.

<sup>2</sup> Z nowszych prac są to chociażby: M. Jonca, *Enfants terribles. Dzieci złe, źle wychowane w literaturze polskiej XIX wieku*, Wrocław 2005; J. E. Dąbrowska, *Klementyna. Rzecz o Klementynie z Tańskich Hoffmanowej*, Białystok 2008; S. Litak, *Edukacja początkowa w polskich szkołach w XIII–XVIII wieku*, Lublin 2010.

tarzyna Buczek, praca ta otworzyła Fenelonowi drogę na „królewskie pokoje” (s. 9). Został bowiem wychowawcą królewiczów, trzech wnuków Ludwika XIV: Ludwika Burgundzkiego, księcia d’Anjou – przyszłego Filipa V i Charlesa de Berry. A zatem jego uwagi dotyczące wychowania wynikały z obserwacji zachowań dzieci i ich najbliższego otoczenia, a także z praktyki oddziaływań wychowawczych. Fenelon opracował własne programy i metody pracy. Szczególną troską otoczył Ludwika Burgundzkiego i dla niego napisał *Les aventures de Télémaque, fils d’Ulysse*. W książce tej, na kanwie historii Telemaka, syna Odyseusza i Penelopy, pokazał proces przygotowania królewicza do roli władcy. Praca ta była wydana po raz pierwszy w 1699 r., ale doczekała się kolejnych, licznych wydań, tłumaczeń i przedruków, także w języku polskim<sup>3</sup>.

Nie mniejszym powodzeniem jak przygody Telemaka cieszyła się praca o wychowaniu dziewcząt,

która była znana w środowiskach arystokratycznych Europy. W Polsce czytano ją w oryginale, a od 1823 r. także w języku polskim, w przekładzie Modesta Witta (Watta) Kosickiego (1791–1832).

Nowa edycja tekstu Fenelona, pod redakcją Kaliny Bartnickiej, *O wychowaniu młodzieży płci żeńskiej* została poprzedzona częścią wstępną pióra Katarzyny Buczek, w której zwróciła uwagę czytelnika na trzy zasadnicze obszary: biografię Fenelona (*O autorze*), biografię Modesta Watta Kosickiego (*O tłumaczu*) oraz treści tekstu *O wychowaniu młodzieży płci żeńskiej* (*O książce*).

W zwięzłej biografii Fenelona autorka przedstawiła najważniejsze fakty z jego życia, zwracając szczególną uwagę na kształtowanie się jego koncepcji pedagogicznej. Wskazała, że ogromne znaczenie miała bezpośrednia praca wychowawcza z królewskimi wnukami. Wypracował wówczas własną metodę, którą weryfikował w prakty-

<sup>3</sup> W języku polskim było kilka wydań w XIX wieku: m.in. *Podróże i przypadki Telemaka syna Ulisesowego*, t. 1–2, przeł. J. Stawiarski, Warszawa 1805–1806; *Podróże i przypadki Telemaka syna Ulisesowego*, t. 1, z dzieł Fenelona na nowo przeł. J. Stawiarski, Wrocław 1810; *Podróże i przypadki Telemaka syna Ulisesa przez Franciszka Solignac de la Motte-Fenelona, po francuzku napisane*, Kraków 1811; *Podróże i przypadki Telemaka syna Ulisesowego*, t. 1–2, z dzieł Fénélon na nowo przeł. J. Stawiarski, Wrocław 1819; *Przygody Telemaka syna Ulisesa podług dzieła Fénélon w skróceniu, z dodaniem uwag objaśniających trudniejsze wyrażenia i galicyzmy oraz słownika francusko-polskiego i mitologicznego*, Warszawa 1847; *Mały Telemak czyli Krótki zbiór przypadków Telemaka syna Ulisesa*, z fr. jęz. na pol. przeł. T. J. Wagner, Warszawa 1847; *Przygody Telemaka syna Ulisesa podług dzieła Fénélon w skróceniu, z dodaniem uwag objaśniających trudniejsze wyrażenia i galicyzmy, oraz słownika francusko-polskiego i mitologicznego [...]* przez B. L., Warszawa 1859. Zob. też K. Estreicher, *Bibliografia polska* (druki XIX w.), wyd. 2, t. 7, s. 63–64.

ce. Wsparciem teoretycznym i nośnikiem treści moralnych w procesie wychowania były teksty starożytnych autorów – Horacego, Wergiliusza, Tacyta, Owidiusza, bajki Ezopa i Fedrusa, a także Racine’a, które czytał swoim wychowankom.

K. Buczek zwróciła uwagę, iż Fenelon był nie tylko autorem prac z zakresu pedagogiki, ale także tekstów teologicznych i pracy o retoryce i poetyce, dzięki której został przyjęty w poczet członków Académie Française (s. 13).

W przedstawieniu biografii pierwszego polskiego tłumacza dzieła Fenelona, M. W. Kosickiego, poza ukazaniem drogi edukacyjnej i pracy zawodowej, K. Buczek skupiła się na przedstawieniu jego związków z ówczesną oświatą i osobami zaangażowanymi w sprawy edukacji. Kosicki był człowiekiem przełomu XVIII – XIX i początku XIX w. Wzrastał w Polsce zniewolonej, na terytorium Galicji, studiował prawo w Szkole Głównej w Krakowie. Pracował w Trybunale Cywilnym, a następnie w Prokuraturii Generalnej w Krakowie. Od 1820 r. pracował w Dyrekcji Wychowania Publicznego w Królestwie Polskim, w Wydziale Cenzury. K. Buczek przestawiła ciekawe opinie o nim, z których wynika, że był osobą kontrowersyjną – lubianą przez władze Dyrekcji, a zniechęconą przez współpracowników. Jego osobowość wynikała w dużej mierze z przekonań politycznych i religij-

nych. Poza pracą urzędniczą, zajmował się Kosicki wydawaniem książek i tłumaczeniami. I właśnie ta działalność zaowocowała wydaniem książki Fenelona *O wychowaniu młodzieży płci żeńskiej*.

K. Buczek, prezentując książkę Fenelona, słusznie zauważyła, że autor pracy *O wychowaniu młodzieży płci żeńskiej* zawarł w niej wiele uwag nie tylko na temat wychowania dziewczynek, ale także na temat „wychowania dzieci w ogólności” (s. 35). Autorka dostrzegła rolę wychowania moralnego, które powinno być wspólne dla wszystkich dzieci, a istotne znaczenie w pomyślnym jego przebiegu odgrywają religia i rodzina. Wskazała także autorów, którzy w swojej twórczości powoływali się na Fenelona – m.in. John Locke, Jean Jacques Rousseau, Charles Rollin, Adam Kazimierz Czartoryski. Zwróciła uwagę, że po ukazaniu się w 1823 r. polskiej wersji *O wychowaniu młodzieży płci żeńskiej* książka została wprowadzona do szkół elementarnych jako pomoc w nauczaniu moralnym (s. 49).

W *Postowiu* K. Bartnicka ukażała książkę Fenelona na tle ogólniejszej problematyki dotyczącej edukacji kobiet. Autorka przedstawiła rolę kobiet w dziejach nowożytnych, rozwój myślenia o działalności kobiet i inicjatywy podejmowane w tzw. kwestii kobiecej na przestrzeni dziejów. K. Bartnicka uświadamia dzisiejszemu czy-

telnikowi coraz bardziej rosnące zainteresowanie problematyką kobiecą i potrzebę prowadzenia badań w tym zakresie. Powołując się na najnowszą literaturę, wskazała szerokie możliwości badawcze w ciągle jeszcze niezbadanym obszarze, jakim jest edukacja dziewcząt. Zachęciła czytelnika do refleksji nad treściami książki Fenelona, bo one właśnie mogą być przyczynkiem do podjęcia nowych badań.

Inicjatywa wydania książki Fenelona przez Kalinę Bartnicką i Katarzynę Buczek była dobrym pomysłem z kilku powodów. Przede wszystkim możliwy stał się szerszy dostęp do tej pracy, a lektura zapewne zachęci czytelnika do nowego spojrzenia na nią i do własnej analizy tekstu. Warto ją wykorzystać także podczas zajęć dydaktycznych. Podkreślić należy, że zachętą do lektury jest staranna edycja i szata graficzna książki. Ponadto dzięki nowej publikacji książki Fenelona, możliwe stanie się także rozbudzenie refleksji historyków wychowania nie tylko na temat tego dzieła, ale innych tekstów źródłowych traktujących o wychowaniu dziewcząt. Badacze powinni zachęcić się do głębszych poszukiwań i odkrywania nieznanych jeszcze postaci i analizy ich poglądów. Poza tym publikacja źródłowa prowokuje do ponownego zainteresowania źródłami w ogóle i ich drukiem lub ponowną edycją.

Warto bowiem przypomnieć, iż w latach 1955–1977 ukazało się 40 tomów prac klasyków pedagogiki w serii Biblioteka Klasyków Pedagogiki – Pisarze Obcy i Pisarze Polscy, wydawanej przez Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Komitet Nauk Pedagogicznych i Psychologicznych PAN. W serii tej, spośród polskich myślicieli, ukazały się dzieła m.in.: Szymona Maryckiego (1955), Jędrzeja Śniadeckiego (1956), Stanisława Staszica (1956), Antoniego Popławskiego (1957), Jana Władysława Dawida (1960), Jana Śniadeckiego (1961). Z autorów obcych warto wymienić m.in.: Jeana Jacquesa Rousseau (1955), Johanna Heinricha Pestalozziego (1955, 1972, 1973), Johna Locke’a (1959), Herberta Spencera (1960), Lwa Tołstoja (1963), Karola Marksa i Fryderyka Engelsa (1965), Johna Deweya (1967, 1972, 1975), Georga Kerschensteinera (1970), Jana Amosa Komeńskiego (1973), Herberta Reada (1976).

Odnotować należy, że edycja tych publikacji źródłowych skupiła grono pedagogów, psychologów, historyków kultury, historyków wychowania i filozofów: m.in. Henryka Barycza, Łukasza Kurdybachę, Jana Legowicza, Jana Hulewicza, Kamillę Mrozowską, Bogdana Nawroczyńskiego, Tadeusza Nowackiego, Bogdana Suchodolskiego, Tadeusza Tomaszewskiego, Andrzeja Walickiego, Irenę Wojnar, Ryszarda Wroczyńskiego, którzy

byli autorami opracowań i analiz poszczególnych tomów.

Ponowną inicjatywę – wydania źródeł – podjęły Kalina Bartnicka i Irena Szybiak w 2002 r. Wówczas w serii Biblioteka Źródeł do Historii Wychowania ukazały się 4 tomy tekstów: Kwintyliana, Johna Locke'a, Herberta Spencera i Jędrzeja Śniadeckiego.

W ostatnich latach Wydawnictwo Akademickie „Żak” wydało teksty źródłowe w serii Sięgnijmy do Źródeł. W 2005 r. ukazały się m.in.

Ellen Key, *Stulecie dziecka* i Johna Dewey'a, *Szkola a społeczeństwo* oraz *Moje pedagogiczne credo*, a w 2006 r. Édouarda Claparède'a, *Wychowanie funkcjonalne*.

Warto więc w gronie historyków wychowania podjąć dyskusję na temat doboru i druku tekstów źródłowych, które będą ważne nie tylko jako inspiracja do podejmowania nowych badań, ale także będą przydatne w pracy ze studentami.

*Janina Kamińska*